

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค
ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก*

กรวิชญ์ บุญจันทร์**

ภัครพล แสงเงิน***

รับบทความ: 19 มีนาคม 2568

แก้ไขบทความ: 28 พฤษภาคม 2568

ตอบรับ: 17 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาสาระและความถี่ของเภสัชวัตถุจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ฉบับ ผลการวิจัยพบตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวน 1,752 ตำรับ สามารถจำแนกสารัตถะตามสรรพคุณที่พบได้จำนวน 25 ประเภท โดยพบตำรับยารักษากลุ่มโรคผิวหนังมากที่สุด จำนวน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก” สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

** นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: korrawit14112542@gmail.com)

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์) (อีเมล: phakphon.s@psru.ac.th)

487 ตำรับ ด้านเภสัชวัตถุ พบพืชวัตถุจำนวน 872 ชนิด โดยพบการใช้ขิงมากที่สุด จำนวน 310 ครั้ง พบสัตว์วัตถุจำนวน 115 ชนิด โดยพบการใช้เกลือมากที่สุด จำนวน 101 ครั้ง พบธาตุวัตถุจำนวน 59 ชนิด โดยพบการใช้เกลือมากที่สุด จำนวน 113 ครั้ง พบน้ำกระสายยาจำนวน 191 ชนิด โดยพบการใช้น้ำมันมากที่สุด จำนวน 659 ครั้ง ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นฐานข้อมูลทางการแพทย์แผนไทยสำหรับวัดคลองแค จังหวัด พิษณุโลก และเสนอแนะให้มีการนำผลการวิจัยในครั้งนี้พัฒนาทางการแพทย์แผนไทยต่อไป

คำสำคัญ: ตำรายาแพทย์แผนไทย, วัดคลองแค, พิษณุโลก

An Analytical Study of Manuscripts of Thai Traditional Medical Texts of Khlong Khae Temple, Phromphiram District, Phitsanulok Province*

Korawit Boonchan**

Phakphon Sangngern***

Received: *March 19, 2025*

Revised: *May 28, 2025*

Accepted: *June 17, 2025*

Abstract

This article is a combination of documentary research and quantitative research. The purpose is to study the essence and frequency of pharmaceuticals in six volumes of Thai traditional medical texts of Khlong Khae Temple, Phromphiram District, Phitsanulok Province. The results of the

* This article is a part of the first author's master thesis titled "An Analytical Study of a Manuscripts Documentary of Thai Traditional Medical Texts of Khlong Khae Temple, Phromphiram District, Phitsanulok Province," Thai Section, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University

** Master's student in Thai major, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: korrawit14112542@gmail.com)

*** Assistant Professor, Thai Section, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: phakphon.s@psru.ac.th)

research found 1,752 drug remedies used to treat various diseases. The substances can be classified according to the properties found in 25 categories. The most drug recipes for abscess treatment were found, totaling 487 recipes. Pharmaceutical items yielded 872 types of plant materials, with the highest use of ginger (*Zingiber officinale* Roscoe) being 310 instances. A total of 115 types of animal objects were found, with the highest use of *Python reticulatus* (Schneider) being 101 times. A total of 59 types of minerals were found, with the highest use of salt being found 113 times. A total of 191 types of medium were found, with the highest use being 659 times. The results of this research will serve as Thai traditional medicine database for Khlong Khae Temple, Phitsanulok Province along with recommendations that the results of this research be used to further develop Thai traditional medicine.

Keyword: Thai traditional medical manuscripts, Khlong Khae Temple, Phitsanulok Province

บทนำ

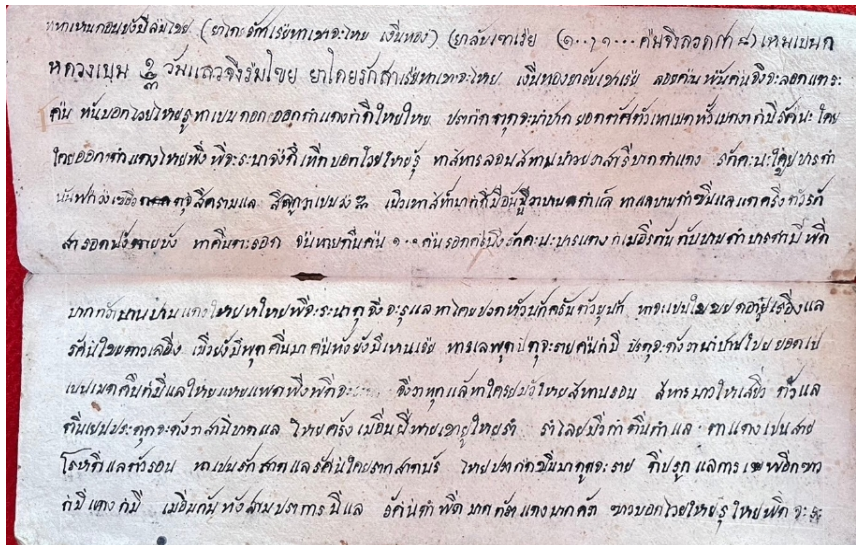
ร่างกายของมนุษย์ประกอบไปด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ หากธาตุใดธาตุหนึ่งไม่สมดุลหรือที่เรียกว่า ธาตุหย่อน บุคคลนั้นย่อมเกิดอาการธาตุแปรปรวนหรืออาการเจ็บป่วย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542ก, น. 317-318) สาเหตุของการเจ็บป่วยของมนุษย์มาจากการบริโภคอาหารสกปรกซึ่งเป็นปัจจัยทำให้เกิดโรคต่าง ๆ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542ข, น. 309) เมื่อมีการเจ็บป่วยจึงต้องหาวิธีในการรักษาอาการเจ็บป่วยเหล่านั้น หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการรักษาโรคและอาการเกี่ยวกับความเจ็บป่วยของมนุษย์ คือ วรรณกรรมประเภทตำรายา ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ของคนโบราณสำคัญที่ใช้ในการรักษาโรค

อำเภอพรหมพิรามเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดพิษณุโลก มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำน่าน โดยระหว่างริมฝั่งแม่น้ำน่านมีบ้านเรือนผู้คนตั้งอยู่เรียงรายมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะวัดซึ่งถือว่าเป็นจุดรวมใจของชาวชุมชนพรหมพิราม ดังนั้น ตลอดลำน้ำน่านที่ทอดผ่านอำเภอพรหมพิรามจึงมีวัดโบราณตั้งอยู่เรียงรายเป็นจำนวนมาก อาทิ วัดสันติกาวาส ตำบลวงษ์อ้อย วัดย่านขาด ตำบลพรหมพิราม วัดสะพานหิน ตำบลพรหมพิราม และวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง เป็นต้น โดยวัดคลองแค ตั้งอยู่เลขที่ 134 บ้านคลองแค หมู่ที่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ซึ่งหมู่บ้านนี้เดิมมีลำคลองใหญ่และมีต้นแคใหญ่ขึ้นอยู่เป็นสัญลักษณ์จึงได้เรียกเป็นชื่อบ้านว่า บ้านคลองแค และได้เป็นนามวัดสืบต่อมา เจ้าอาวาสปัจจุบัน (พ.ศ. 2568) มีนามว่า พระครูพิทักษ์มนิธรรม (สมประสงค์ ปิยธมโม - อินมา) พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน (วัดคลองแค, 2553, บทประวัติวัดคลองแค)

เนื่องจากวัดคลองแคเป็นวัดที่มีความเป็นมายาวนาน พระครูพิทักษ์มนิธรรม (เจ้าอาวาส) ได้พยายามรวบรวมเอกสารโบราณโดยเฉพาะสมุดไทย ใบลานต่าง ๆ ไว้ผู้ศึกษาจึงได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสวัด พร้อมทั้งเข้าสำรวจร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2567 ซึ่งพบเอกสารโบราณจำนวนหลายรูปแบบ เช่น

สมุนไพร พบทั้งสมุนไพรขาวและสมุนไพรดำ เนื้อหาเกี่ยวกับตำรายารักษาโรคต่าง ๆ โหราศาสตร์ การทำนายดวงชะตา ใบลาน สมุดฝรั่ง เป็นต้น เอกสารเหล่านี้เจ้าอาวาสได้ห่อผ้าดิบขาวไว้ และเก็บรักษาไว้ในหีบไม้เป็นอย่างดี ลักษณะเด่นของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ คือ 1. เป็นวัดที่ยังคงเก็บรักษาต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยไว้อย่างดีจากการสำรวจเอกสารโบราณในปัจจุบันของจังหวัดพิษณุโลกแล้วพบว่า แทบไม่พบสถานที่ใดเก็บรักษาเอกสารโบราณไว้อีกแล้ว 2. ส่วนใหญ่เอกสารโบราณถูกจัดเก็บไว้ที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (ซึ่งมีผู้ปริวรรตและศึกษาไปแล้ว คือ ชุดงานของภักรพล แสงเงิน ดั่งบทการทบทวนวรรณกรรม) และ 3. ยังไม่มีผู้ใดศึกษาและปริวรรต จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาถึงภูมิปัญญาของการรักษาโรคของชาวมุสลิมชนวัดคลองแคในอดีต

การศึกษาในครั้งนี้ความน่าสนใจอยู่ที่ตำรายาซึ่งบันทึกด้วยสมุนไพรขาว ซึ่งพบจำนวนหลายฉบับ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะคัดเลือกเฉพาะฉบับที่มีความสมบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจน ไม่ชำรุดจนเกินไป เมื่อพิจารณาตำรายาตามเกณฑ์ดังกล่าว พบตำรายาจำนวน 6 ฉบับ จึงเป็นที่มาของการศึกษาค้นคว้าตัวอย่างการอธิบายลักษณะใช้ประเภทต่าง ๆ ในภาพที่ 1 ตำรายาวัดคลองแคที่ผ่านการทำสำเนาดีจิทัลดแล้ว ดังนี้

ภาพที่ 1 ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ ที่ผ่านการทำสำเนาดิจิทัล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอนิยามศัพท์สำคัญ คือ 1. **เภสัชวัตถุ** หมายถึง วัตถุชนิดต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เป็นยาในการรักษาโรค โดยทั่วไปสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคของยาแผนโบราณมักปรากฏแหล่งที่มา 3 แหล่งใหญ่ คือ พืชวัตถุ (ตัวยามาจากพืช) สัตว์วัตถุ (ตัวยามาจากสัตว์) ธาตุวัตถุ (ตัวยามาจากธาตุ) กระสายยา (สิ่งที่ทำให้ตัวยาออกฤทธิ์ไวขึ้น) (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์, 2547, น. 26) 2. **ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ** หมายถึง ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น และ 3. **สารัตถะ** หมายถึง เนื้อหาสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดารายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก นั้น จะเป็นกลุ่มงานวิจัยของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ดารายา เอกสารต้นฉบับจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 - ปัจจุบัน (โปรดดูในหัวข้อการทบทวนวรรณกรรม) โดยมี

งานวิจัยหลักที่เป็นการรวบรวมการศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 87 ฉบับ เอกสารต้นฉบับจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรมฯ คือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย ศิลปากร เรื่อง ตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนและ สารัตถะของภักรพล แสงเงิน โดยวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทย โบราณของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งครั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก มาเป็นกรณีศึกษา จำนวน 6 ฉบับ ดังนั้น ผู้ศึกษาจะ นำผลการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมดมาใช้ในการอภิปรายผลการวิจัย และหลังจากการศึกษาในครั้งนี้เสร็จสิ้นแล้ว ผู้ศึกษาจะนำเนื้อหาของตำรายาทั้งหมดจัดพิมพ์ในรูปแบบของหนังสือและส่งคืน วัดคลองแค เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับตำรายาท้องถิ่นของวัดคลองแคต่อไป

จุดประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ
2. ศึกษาความถี่ของเภสัชวัตถุจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

ขอบเขตของการวิจัย

ใช้ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารสมุดไทยขาว จำนวน 6 ฉบับเท่านั้น ดังนี้

1. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 1 อักษรย่อเอกสาร **วค.ข.1¹** ขนาดของเอกสาร กว้าง 11 เซนติเมตร ยาว 36 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร จำนวน 228 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึก คือ อักษรไทยและอักษรขอม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณา

¹ วค. หมายถึง วัดคลองแค ข. หมายถึง สมุดข่อย และ 1 หมายถึง เอกสารทะเบียนเลขที่ 1

อักษรและอักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี จำนวน 6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ หมึกดำ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยชื่อของตำรับยา ยันต์ประกอบการปรุงยา ชื่อสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา และวิธีการใช้ยาในการรักษาโรค สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัดคลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

2. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 2 อักษรย่อเอกสาร **วค.ข.2** ขนาดของเอกสาร กว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 37 เซนติเมตร หนา 5 เซนติเมตร จำนวน 167 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึก คือ อักษรไทย ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณาอักษรและอักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทย จำนวน 5 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ หมึกดำ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยเรื่องผีที่เกิดขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ การบอกอาการของผีที่ขึ้นในร่างกาย ชื่อของตำรับยา ชื่อสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา วิธีการใช้ยาในการรักษาโรค และคำกล่าวจบตำรับยา สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัดคลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

3. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 3 อักษรย่อเอกสาร **วค.ข.3** ขนาดของเอกสาร กว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 36 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร จำนวน 228 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึกคือ อักษรไทยและอักษรขอม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณาอักษรและอักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี จำนวน 6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ หมึกดำ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยชื่อของตำรับยา ยันต์ประกอบการปรุงยา ชื่อสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา และวิธีการใช้ยาในการรักษา

โรค สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัดคลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

4. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 4 อักษรย่อเอกสาร **วค.ข.4** ขนาดของเอกสาร กว้าง 11.50 เซนติเมตร ยาว 36 เซนติเมตร หนา 3 เซนติเมตร จำนวน 159 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึก คือ อักษรไทยและอักษรขอม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณาอักษรและอักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี จำนวน 6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ หมึกดำ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยการอธิบายการใช้ยาในการรักษาคนไข้อาการของโรค และกล่าวเกี่ยวกับชื่อของตำรับยา ยันต์ประกอบการปรุงยา ชื่อสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา และวิธีการใช้ยาในการรักษาโรค สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัดคลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

5. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 5 อักษรย่อเอกสาร **วค.ข.5** ขนาดของเอกสาร กว้าง 11.50 เซนติเมตร ยาว 36 เซนติเมตร หนา 3 เซนติเมตร จำนวน 161 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึก คือ อักษรไทยและอักษรขอม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณาอักษรและอักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี จำนวน 4-6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ ดินสอ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยชื่อของตำรับยา ชื่อสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ยันต์ประกอบการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา และวิธีการใช้ยาในการรักษาโรค และอธิบายเกี่ยวกับการใช้ยาในการรักษาโรค สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัดคลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

6. ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ฉบับที่ 6 อักษรย่อ **วค.ข.6** ขนาดของเอกสารกว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 37

เซนติเมตร หนา 3 เซนติเมตร จำนวน 161 หน้าสมุดไทย อักษรที่ใช้บันทึก คือ อักษรไทย และอักษรขอม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือวัน เดือน ปีที่บันทึกเอกสาร พิจารณาอักษรและ อักษรวิธีแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะบันทึกในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี จำนวน 4 - 6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย วัสดุที่ใช้ในการบันทึก คือ หมึกดำ เนื้อหาโดยสังเขปว่าด้วยชื่อของตำรายา ยันต์ประกอบการปรุงยา ชื่อ สมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยา ส่วนประกอบที่ใช้ในการปรุงยา และวิธีการใช้ยาในการรักษา สันนิษฐานว่าตำรายาแพทย์แผนไทยฉบับนี้น่าจะเป็นของหมอยาโบราณของชุมชนวัด คลองแคในอดีตที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

กรอบแนวคิดและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ผู้ศึกษาทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยมุ่งเน้นไปที่ แนวทางการศึกษาสารัตถะ (สาระสำคัญ) และความถี่ของเกสัขัตถุ สามารถแบ่งออกได้ ออกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 กลุ่มงานที่ศึกษาดำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลกและ ไกลเคียง เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 17 เรื่อง ดังนี้

เรื่องที่ 1 งานของสิริขวัญ สุทธิสน และคณะ (2562) วรรณกรรมเกสัขกรรมวัด สุนทรประดิษฐ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิง วิเคราะห์ เรื่องที่ 2 งานของมนิสร วังศิริ และคณะ (2562) วรรณกรรมเกสัขกรรมวัดนคร ชุม ตำบลเมืองเก่า อำเภอมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องที่ 3 งานของกานต์ธีรา จางตระกูล และคณะ (2563) วรรณกรรมเกสัขกรรมวัดท่านา ตำบล ไร่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เอกสารเลขที่ พส.ข. 0232 เรื่องที่ 4 งานของเกศินี แก้วนิล และคณะ (2563) วรรณกรรมเกสัขกรรมวัดสระ ไม้แดง ตำบลอรัญญิก อำเภอมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เอกสารเลขที่ พส.ข.0226 เรื่องที่ 5 งานของภัครพล แสงเงิน (2564) ศึกษาเปรียบเทียบ

ตำรายาในตำรายาวัตใหม่พรหมพิราม เอกสารเลขที่ พส.ข.0215 กับตำรายาในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง

เรื่องที่ 6 งานของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) สารัตถะในตำรายาวัตสันติกาवास อำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0239 เรื่องที่ 7 งานของพอฤทัย ปัญญาจักร และคณะ (2564) สารัตถะในตำรายาวัตสะพานหิน อำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0274 เรื่องที่ 8 งานของนันทรัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564) สารัตถะในตำรายาวัตกรับพวงเหนือ อำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0235 เรื่องที่ 9 งานของณัฐมล พรหมรอด และคณะ (2564) รูปแบบการเขียนชื่อพืชวัตถุในตำรายาวัตไพรสุพรรณ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เอกสารเลขที่ พส.ข.0264 เรื่องที่ 10 งานของภักครพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565) ศึกษาตำรายากวาดคอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของอำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

เรื่องที่ 11 งานของปาลิตา ทองเพล และคณะ (2565) การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุงนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข. 0277 เรื่องที่ 12 งานของจีพวรรณ ศรีฟอง และคณะ (2566) การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดกรับพวงเหนือ อำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0300 เรื่องที่ 13 งานของกานต์พิชชา แข่งขัน และคณะ (2566) การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดพรหมพิราม อำเภoprหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข. 0259 เรื่องที่ 14 งานของภักครพล แสงเงิน (2567ก) ตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนและสารัตถะ เรื่องที่ 15 งานของภักครพล แสงเงิน (2567ข) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายาพอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก เรื่องที่ 16 งานของภักครพล แสงเงิน (2567ค) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดท่านา (6) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสาร

เลขที่ พส.ข.0267 และเรื่องที่ 17 งานของภัทรพล แสงเงิน (2567ง) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรับยาอายุวัฒนะจากตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยทั้ง 17 เรื่องนี้มีลักษณะร่วมสำคัญ คือ มุ่งศึกษาสารัตถะของตำรับยาและมีการนับความถี่ของเภสัชวัตถุ คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ และกระสายยาที่ปรากฏในตำรายาโบราณในเขตจังหวัดพิษณุโลกและใกล้เคียง เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ซึ่งการนับความถี่ (frequency) นั้นถือว่ามีมีความสำคัญ เนื่องจากการที่เภสัชวัตถุบางตัวปรากฏความถี่ในตำรายาโบราณบ่อยครั้งนั้น อาจจะพออนุมานได้ว่า เภสัชวัตถุตัวนั้น ๆ เป็นที่นิยมใช้ในการรักษาโรคของคนโบราณ ซึ่งอาจจะมีสรรพคุณพิเศษในการรักษาโรคก็เป็นได้ (ภัทรพล แสงเงิน, 2567ข, น. 225) ผลการวิจัยทั้ง 17 เรื่องนั้น ผู้ศึกษาจะนำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในครั้งนี้อย่างพร้อมทั้งประกอบการอภิปรายผลการวิจัยอีกด้วย

ประเภทที่ 2 กลุ่มงานที่ศึกษาสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุของตำรายาโบราณจังหวัดอื่น ๆ จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

เรื่องที่ 1 งานของพรรณเพ็ญ เครือไทย (2554) การจัดการความรู้ตำรายาพื้นบ้านล้านนา: กรณีศึกษากลุ่มโรคมะเร็งหรือบ้ำเอ็ง เรื่องที่ 2 งานของทิพย์วารี สงนอก (2564) ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน เรื่องที่ 3 งานของนิจศิริ เรืองรังษี และคณะ (2553) ตำรายาในศิลาจารึกวัดโพธิ์: สังกายนา รวบรวมและอธิบายความหมาย เรื่องที่ 4 งานของวรดี วารีผล (2564) ภูมิปัญญาสมุนไพรอีสาน: กรณีศึกษาชื่อสมุนไพรและสารัตถะในตำรายาอีสานของตาส่วน ศรีมะพรึก เรื่องที่ 5 งานของอุษา กลิ่นหอม และสุกัญญา นาคะวงศ์ (2554) การสังคายนาตำรายาพื้นบ้านอีสานที่บ้านทึกลงบนใบลาน เรื่องที่ 6 งานของภารดี มหาขันธ (2533) การศึกษาและรวบรวมตำรายาพื้นบ้านชลบุรี เรื่องที่ 7 งานของณมน ปุષปาพันธ์ และวิทยา บุขบงค์ (2565) ศึกษาภูมิปัญญาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ และเรื่องที่ 8 งานของณรงค์ศักดิ์ รวาวรินทร์ (2561) การใช้ครามในตำรายาโบราณ งานวิจัยทั้ง 8 เรื่องนี้มีลักษณะร่วม คือ มุ่งศึกษาสารัตถะของ

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

ตำรายาและมีการนับความถี่ของเภสัชวัตถุแต่เป็นตำรายาจากจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ผู้ศึกษาจะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของภัทรพล แสงเงิน (2567) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายาพอกในตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาตำรายาโบราณด้วยการศึกษาสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุอย่างละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากภาพดังกล่าว ผู้ศึกษาประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของการวิจัยจากภัครพล แสงเงิน (2567ข) แตกต่างกันที่ผู้ศึกษาไม่เก็บความถี่ของการปรุงยา (แต่ปรากฏ รายละเอียดนี้ในตารางเลขชี้ตัวสำหรับผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป) เหมือนกับงานของ ภัครพล แสงเงิน (2567ข) เนื่องจากผู้ศึกษาได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ แผนไทยว่า วิธีการปรุงยาของโบราณนั้นค่อนข้างมีความซับซ้อน หลากหลาย มีความ เฉพาะตัวสูง และไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะจำแนกประเภทหรือหมวดหมู่ให้ชัดเจน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงไม่มุ่งศึกษาประเด็นนี้เพราะเห็นว่าการศึกษาความถี่ของโรค เกสซ์วัตถุ และ สรรพคุณมีความเพียงพอต่อการศึกษาในครั้งนี้แล้ว โดยบทความวิจัยในครั้งนี้จะแตกต่าง จากการศึกษที่ผ่านมา ด้วยการศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษามาก่อนหน้า และความน่าสนใจ ในการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นถึงสาระและความถี่ของเกสซ์วัตถุหลากหลายชนิด อัน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของการรักษาโรคด้วยการแพทย์แผนไทยของชาวชุมชนวัด คลองแค อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลกอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลกเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ผสานกับการวิจัยปริมาณ (qualitative research) มีขั้นตอน ในการวิจัยดังนี้

1. ขั้นตอนการวิจัย

1.1 ทบทวนวรรณกรรมและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยสาระ และความถี่ที่ปรากฏในตำรายาโบราณ

1.2 ทำสำเนาจัดพิมพ์ตำรายาโบราณวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภ อพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

2. ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ปรีวรรตตำรายาตามหลักการปรีวรรตเอกสารโบราณ ทั้งรูปแบบการปรีวรรตตามต้นฉบับและปรีวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ตัวอย่างดังนี้

ตารางที่ 1 ตำรับยาชื่อมหาเมฆแก้ไข้ทั้งปวงจากตำรายาแพทย์แผนไทย วค.ข.1

หน้า สมุด ไทยที่	บรรทัด	ปรีวรรตตามต้นฉบับ	ปรีวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน
3	1	๑ ยาแก้ไข้ทั้งปวงเปนยาสูตรยาทั้ง ปวงจึงวางเทียชื้อมหาเมฆท ไหเอา	๑ ยาแก้ไข้ทั้งปวงเป็นยาสูตรยา ทั้งปวงจึงวางเถิดยาชื้อมหาเมฆ ท่านให้เอาร่านนางคำ 1 ราน้ำ
	2	วานางคำ 1 ราน้ำ 1 วารทางซาง 1 จันทั้ง 2 ช่มดเทด 1 ช่เอมเทด 1 เทียนแดง 1	1 วานทางซ้าง 1 จันทั้ง 2 ชะมดเทศ 1 ชะเอมเทศ 1 เทียนแดง 1 เทียนแกลบ 1 โกรฐ
	3	1 เทียนแครบ 1 โกฎจุลลัมพา 1 เทียนขาว 1 โกฎส่ว 1 โกฎข่เม้า 1 โกฎม่พราว 1	จุฬาลัมพา 1 เทียนขาว 1 โกฎ สอ 1 โกฎเขมา 1 โกฎก้านพร้าว
	4	ดอก 2 ก่วาน 1 การพลู 1 ลูก เบญกานี่ 1 มหาหิง 1 ลิ่นท่เล 1 ยาดำ 1 ช่มื่นเคีรว 1 กิศ่นา 1 ก่ รำพัก	1 ดอก 2 กระวาน 1 กานพลู 1 ลูกเบญกานี่ 1 มหาหิงค์ 1 ลิ่น ทะเล 1 ยาดำ 1 ช่มื่นเคีรว 1
	5	1 การบูน 1 ริมเสน 1 พริก 1 จิง 1 ดีปรี 1 หอมแดง 1 ดิงูเลียม 1 เมืงจ่บดเอาน้ำดอกมลิดอกบูน	กฤษณา 1 กระลำพัก 1 การบูร 1 พิมเสน 1 พริก 1 จิง 1 ดีปลี 1 หอมแดง 1 ดิงูเลียม 1 เมื่อ
	6	นากบัวหลวงเอาหน้าเปนกระสาย บดเปนแท่งลายนำชิงกิดินำกัทึก	จะบดเอาน้ำดอกมะลิ ดอก บุนนาค บัวหลวง เอาหน้าเป็น กระสาย บดเป็นแท่งละลายน้ำ

หน้า สมุด ไทยที่	บรรทัด	ปริวรรตตามต้นฉบับ	ปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน
		ได้นำม'พร้าวไฟน้ำจันแก อับจันกินหาย	จึงก็ได้ น้ำกะทิกี้ได้น้ำมะพร้าว ไฟน้ำจันแก้อับจันกินหาย ๑๓

2.2 นำข้อมูลจากข้อ 2.1 เรียบเรียงใส่ตารางเกสซ์ตำรับ (monograph) ผู้ศึกษาจะแสดงที่มาของตำรับยาเพื่อสะดวกต่อการตรวจสอบสำหรับผู้สนใจศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทย ดังนี้

ชื่อตำรับยา ตำรับที่ 3 ยามหาเมฆ

ที่มา : ๑ ยาแก้ไข้ทั้งปวงเป็นยาสูตรยาทั้งปวงจึงวางเถิดยาชื่อ
มหาเมฆ ท่านให้เอา 1 วานนางคำ 1 วาน้ำ 1 วานางช้าง 1 จันทั้ง 2 ชะมด
เทศ 1 ชะเอมเทศ 1 เทียนแดง 1 เทียนกลบ 1 โกฐจุฬาลัมพา 1 เทียนขาว 1
โกฐสอ 1 โกฐเขมา 1 โกฐกำนพร้าว 1 ดอก 2 กระวาน 1 กานพลู 1 ลูก
เบญจกานี 1 มหาหิงค์ 1 ลิ้นทะเล 1 ยาคำ 1 ขมิ้นเครือ 1 กฤษณา 1 กระลำพัก
1 การบูร 1 พิมเสน 1 พริก 1 ขิง 1 ดีปลี 1 หอมแดง 1 ดิงเหลื่อม 1 เมื่อจะบด
เอาน้ำดอกมะลิ ดอกบุนนาค บัวหลวง เอาแช่น้ำเป็นกระสาย บดเป็นแท่ง
ละลายน้ำจึงก็ได้ น้ำกะทิกี้ได้น้ำมะพร้าวไฟน้ำจันแก้อับจันกินหาย ๑๓

(กรวิชัย บุญจันทร์, 2567, น. 3)

ตารางที่ 2 ตำบลที่ 3 ยามหาเมฆ

1. พืชวัตถุ	- วานนางคำ 1 - วาน้ำ 1 - วานหางช้าง 1 - จันทั้ง 2 - ชะเอมเทศ 1 - เทียนแดง 1 - เทียนแกลบ 1 - โกลจุฬาลัมพา 1 - เทียนขาว 1 - โกลสุ 1 - โกลูเขมา 1 - โกลูก้านพร้าว 1 - กระวาน (ดอก) 2	- กานพลู (ดอก) 2 - เบญจानी (ผล) 1 - มหาหิงค์ 1 - ยาดำ 1 - ขมิ้นเครือ 1 - กฤษณา 1 - กระลำพัก 1 - การบูร 1 - พิมเสน 1 - พริก 1 - ชิง 1 - ดีปลี 1 - หอมแดง 1
2. สัตว์วัตถุ	- ชะมดเทศ 1 - ลิ่นทะเล 1	- งูเหลือม (ดี) 1
3. ธาตุวัตถุ	-	
4. น้ำกระสาย	น้ำแช่ดอกมะลิ ดอกบุนนาค และดอกบัวหลวง น้ำชิง น้ำกะทิ น้ำมะพร้าวไฟ น้ำจัน	
5. วิธีการปรุงยา	นำตัวยาทิ้งหมักบดละลายน้ำแช่ดอกมะลิ ดอกบุนนาค และดอกบัวหลวง บดทำแท่งละลายน้ำชิง น้ำกะทิ น้ำมะพร้าวไฟ หรือน้ำจัน	
6. วิธีการใช้ยา	รับประทาน	
7. สรรพคุณ	แก้ไข้ทั้งปวง	

3. ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ตรวจสอบความถูกต้องของตำรายาโดยผู้เชี่ยวชาญ คือ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ศึกษาวิเคราะห์สาระัตถะ (essence) ของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พร้อมทั้งจัดกลุ่มจำแนกสาระัตถะของสรรพคุณที่ใช้ในการรักษาโรคและอาการที่พบ

4.2 ศึกษาวิเคราะห์ความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค คือ พืช สัตว์ ธาตุ และกระสายยา โดยจัดเรียงลำดับความถี่ที่พบจากมากไปหาน้อย เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญทางการแพทย์แผนไทยท้องถิ่นของวัดคลองแค จังหวัดพิษณุโลก และสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าต่อยอดเชิงการแพทย์แผนไทยต่อไปในอนาคต

5. ชั้นสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก สามารถแบ่งผลการวิจัยตามหัวข้อจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สาระัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค

ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ฉบับ พบตำรายาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวน 1,752 ตำรับ สามารถจำแนกสาระัตถะตามสรรพคุณที่พบได้จำนวน 25 ประเภท ดังนี้

ตารางที่ 3 สรรพคุณของตำรับยาที่ใช้รักษากลุ่มโรคที่พบในตำราแพทย์แผนไทยวัดคลองแค

ลำดับ	สรรพคุณของตำรับยา ที่ใช้รักษากลุ่มโรคที่พบ ในตำรายา วัดคลองแค	ชื่อเอกสาร						
		วค.ข. 1	วค.ข. 2	วค.ข. 3	วค.ข. 4	วค.ข. 5	วค.ข. 6	รวม (ตำรับ)
1.	ยารักษากลุ่มโรคฝี ²	55	292	49	50	11	30	487
2.	ยารักษากลุ่มโรคไข้ ³	44	2	99	141	26	13	325
3.	ยาที่มีสรรพคุณรักษาได้ ⁴ มากกว่า 1 กลุ่มโรค	67	8	54	48	9	18	204
4.	ยารักษากลุ่มโรคธาตุ แตกพิการ	13	-	16	77	40	4	150
5.	ยารักษากลุ่มโรค สันนิบาต ⁵	15	-	22	20	45	-	102

² ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการบวมหนองกลัดหนองข้างใน ทำให้ปวดและร้อนบริเวณที่หัวฝืนนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 820)

³ ความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิต เช่น ไข้พิษ ไข้กาฬ ไข้เหนือ ไข้หวัด นอกจากนี้ ในทาง การแพทย์แผนไทยยังมีไข้ตัวเย็นอันเกิดจากธาตุไฟพิการ หรืออาการครั่นเนื้อครั่นตัว สะบัดร้อน สะท้านหนาว ปวดเมื่อย โดยทั่วไปหมายถึงอาการที่มีอุณหภูมิของร่างกายสูงขึ้นผิดจากระดับ ปกติเนื่องจากความเจ็บป่วย (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและ ราชบัณฑิตยสถาน, 2553, น. 71)

⁴ หมายถึง กลุ่มยาที่มีสรรพคุณรักษาได้มากกว่า 1 กลุ่มโรค เช่น ตำรับยารักษาโรคทั้งปวง ตำรับ ยารักษาโรคไข้ต่าง ๆ ตำรับยารักษาโรคตานขางและตานขโมย เป็นต้น

⁵ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากธาตุ 3 กองในร่างกาย คือ น้ำดี เสมหะ และลม เป็นโทษขึ้นพร้อม ๆ กัน ทำให้ร่างกายเป็นไข้ พิษของไข้ มีอาการหนาว สั่น และเพ้อ เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 875)

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

ลำดับ	สรรพคุณของตำรับยา ที่ใช้รักษากลุ่มโรคที่พบ ในตำรายา วัดคลองแค	ชื่อเอกสาร						
		วค.ข. 1	วค.ข. 2	วค.ข. 3	วค.ข. 4	วค.ข. 5	วค.ข. 6	รวม (ตำรับ)
6.	ยารักษากลุ่มโรคกาฬ ⁶	56	-	9	19	4	6	94
7.	ยารักษากลุ่มโรคลม	28	-	35	-	5	6	74
8.	ยารักษากลุ่มโรคที่มัก เกิดกับเด็ก	31	-	16	15	-	4	66
9.	ยารักษากลุ่มโรคเลือด	1	-	29	6	4	5	45
10.	ยารักษากลุ่มโรคทางเดิน ปัสสาวะอุจจาระ	13	1	11	4	-	5	34
11.	ยารักษากลุ่มโรคริดสีดวง	1	-	21	3	-	7	32
12.	ยารักษากลุ่มสุตุนรีเวช ⁷	-	-	10	17	2	3	32
13.	ยารักษากลุ่มโรคมะเร็ง	-	7	6	-	-	6	19
14.	ยารักษากลุ่มโรคที่ไม่ ทราบแน่ชัด ⁸	11	-	6	-	1	-	18
15.	ยารักษากลุ่มโรคพิษ สุนัขบ้า	-	-	14	-	-	-	14

⁶ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้มีอาการไข้ตัวร้อนจัด มีเม็ดผดขึ้นเป็นตุ่มแดง ๆ จากภายในร่างกาย ตามลำไส้ ปอด ตับ ม้าม เป็นต้น แล้วจึงผุดออกมาภายนอกตามผิวหนัง ทำให้คันและแสบร้อน บางตำราว่า ไข้กาฬมี 10 ชนิด คือ ไข้ประกายดาษ ประกายเพลิง หัด เหือด งูสวัด เริ่มน้ำค้ำ เริ่มน้ำข้าว ลำลาบเพลิง ไฟลามทุ่ง และกำแพงทะลาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 765)

⁷ ยารักษากลุ่มโรคสตรี เช่น ยาบำรุงโลหิตสตรี ยาไฟประลัยกัลป์ ยาพรหมโปรหิต หรือยาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ของผู้หญิง เป็นต้น

⁸ ยารักษากลุ่มโรคที่ไม่ระบุว่าเป็นโรคใด ระบุเพียงแต่อาการเท่านั้น เช่น ไอ เจ็บคอ เป็นต้น

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

ลำดับ	สรรพคุณของตำรับยา ที่ใช้รักษากลุ่มโรคที่พบ ในตำรายา วัดคลองแค	ชื่อเอกสาร						
		วค.ข. 1	วค.ข. 2	วค.ข. 3	วค.ข. 4	วค.ข. 5	วค.ข. 6	รวม (ตำรับ)
16.	ยารักษาพิษจากแมลง สัตว์กัดต่อย	-	-	4	4	-	4	12
17.	ยาอายุวัฒนะ	-	-	8	-	3	-	11
18.	ยารักษากลุ่มโรคสำหรับ บุรุษ	2	-	6	-	-	2	10
19.	ยาที่มีสรรพคุณรักษา คุณไสย	1	-	3	1	-	2	7
20.	ยารักษากลุ่มโรคป้าง ⁹	-	-	4	-	-	-	4
21.	ยารักษากลุ่มโรคพยาธิ	-	-	2	-	-	1	3
22.	ยาทดสอบโรค	2	-	1	-	-	-	3
23.	ยาสำหรับถอนยา	-	-	2	-	-	-	2
24.	ยารักษากลุ่มโรคผิวหนัง	-	-	-	-	-	2	2
25.	ยารักษากลุ่มที่ไม่ทราบ สรรพคุณ ¹⁰	-	-	-	-	-	2	2
รวม		340	310	427	405	150	120	1,752

ส่วนเกณฑ์ในการจำแนกสรรพคุณนั้น ผู้ศึกษาพยายามศึกษาจากหนังสือหรือ
พจนานุกรมที่เกี่ยวข้องกับศัพท์แพทย์แผนไทยหลากหลายเล่ม เช่น ตำราแพทย์ศาสตร์

⁹ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้ม้ามย่อยลงมาทางชายโครง มีอาการลงท้องอุจจาระเหลือง
มีไข้ตัวร้อนจัดจับเป็นเวลา นานไปจะทำให้ชักมือเท้ากำ นัยน์ตาซ้อนขึ้นเบื้องบน เป็นต้น
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 819)

¹⁰ ยารักษากลุ่มโรคที่ปรากฏเพียงส่วนประกอบของตัวยา วิธีการปรุงยา แต่ไม่ระบุสรรพคุณใดๆ

สงเคราะห์ พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นต้น เพื่อให้ได้กลุ่มโรคและอาการที่ชัดเจนและถูกต้องที่สุด และจากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตำรับยาจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ มีสรรพคุณในการรักษากลุ่มโรคและอาการต่าง ๆ ถึง 25 ประเภท โดยเฉพาะกลุ่มโรคฝีและไข้ ซึ่งอาจจะวิเคราะห์ได้ว่าทั้ง 2 กลุ่มโรคนี้อาจจะบ่งกลุ่มโรคที่รักษาได้ยาก จึงต้องมีตำรับยารักษา กลุ่มโรคฝีและไข้ปรากฏอยู่จำนวนมาก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยของชาววัดคลองแคฯ ในอดีตที่ใช้ตำรับยาที่หลากหลายในการรักษากลุ่มโรคและอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏจากผลการวิจัยครั้งนี้ถึง 25 ประเภทนั่นเอง

2. ความถี่ของเภสัชวัตถุจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

พบพืชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ จำนวน 872 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 พืชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

อันดับ	พืชวัตถุและส่วนที่ใช้	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
1.	ชิง (ชิง 278 ใบ 1 น้ำ 2 ชิงแห้ง 27 ชิงสด 2)	310
2.	ดีปลี (ดีปลี 216 ดอก 5 ผล 2 ใบ 1)	224
3.	ขมิ้นอ้อย (ขมิ้นอ้อย 194 น้ำ 1 ใบ 1 สากกะเบือชะว้า 1)	197
4.	จันทน์ 2 (จันทน์ 2 170 แก่น 1 ผล 2 ดอก 3)	176
5.	- บอระเพ็ด (บอระเพ็ด 144 ใบ 7 น้ำ 5 ต่าง 1) - ย่านาง (ย่านาง 41 ราก 85 ใบ 26 เถา ย่านาง 1 เชือกเขาย่านาง 4) พบชนิดละ	157

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

อันดับ	พืชวัตถุและส่วนที่ใช้	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
6.	พริก (พริก 138 เมล็ด 5 ใบ 1 ราก 2 น้ำ 1 พริกแห้ง 1)	148
7.	โพล (โพล 141 ใบ 2 ราก 1 น้ำ 2 ดอก 1)	147
8.	มะนาว (มะนาว 6 ใบ 34 ราก 44 ผิว 8 เมล็ด 29 น้ำ 16 ผล 4 ดอก 1 ส้มมะนาว 1)	143
9.	พริกไทย (พริกไทย 129 เมล็ด 3 ใบ 13 น้ำ 1 พริกไทยดำ 1)	137
10.	ข่า (ข่า 83 ราก 2 ยอด 2 เหม่า 1 ใบ 4 ต้น 1 น้ำ 1 ดอก 1 เปลือก 1 ข่าตาแดง 12 ราก 1 ใบ ข่าแก่ 23)	133

พบสัตว์วัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ จำนวน 115 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

ตารางที่ 5 สัตว์วัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

อันดับ	สัตว์วัตถุและส่วนที่ใช้	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
1.	งูเหลือม (กระดุก 27 ตี 67 น้ำมัน 7)	101
2.	แรด (นอ 56 เขี้ยว 9 หนัง 5 กราม 2)	72
3.	ช้าง (งา 62 กราม 7 กระดุก 1 กระหมวด (หัว 1))	71
4.	กวาง (กวาง 1 เขา 65 เขาค้อน 1)	67
5.	วัว (ซี่ 14 ซีสต์ 6 เขา 14 ซีดัดพ้อม 1 น้ำมัน 2 เนย 2 กระดุก 1 ซี่แห้ง 1 น้ำซี่ 1)	42
6.	ขมด (ขมด 28 ซี่เปลือก 1)	29

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

อันดับ	สัตว์วัตถุและส่วนที่ใช้	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
7.	กุก (เขา 25 โกรฐสังคสี 2)	27
8.	จระเข้ (เขี้ยว 13 หน้ 1 ดี 9 คราบ 1)	24
9.	กา (ปาก 10 ปากด้านบน 4 กระดุก 4 หัว 3 ดี 2)	23
10.	เสือ (เขี้ยว 14 กระดุก 6 หัว 1)	21

พบธาตุวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค จำนวน 59 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

ตารางที่ 6 ธาตุวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค

อันดับ	ธาตุวัตถุ	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
1.	เกลือ (เกลือ 85 ดีเกลือ 21 เกลือเม็ด 2 น้ำเกลือ 3 เกลือตัวผู้ 2)	113
2.	ดินประสีว (ดินประสีว 61 ดินประสีวขาว 24)	85
3.	สารส้ม	65
4.	น้ำประสานทองสะตุ	41
5.	เกลือสินเธาว์	33
6.	ดินสอพอง	17
7.	สุรา (สุรา 14 สุรากลั่น 1 หัวสุรา 1)	16
8.	ชันทสกร (ชันทสกร 13 น้ำชันทสกร 1)	14
9.	ปูนขาว (ปูนขาว 8 น้ำปูนขาวใส 3 น้ำปูนขาว 1)	12
10.	ปูน (ปูน 2 น้ำปูน 3 น้ำปูนใส 1 ปูนผง 2)	8

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

พบน้ำกระสายยาในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ จำนวน 191 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

ตารางที่ 7 น้ำกระสายยาในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

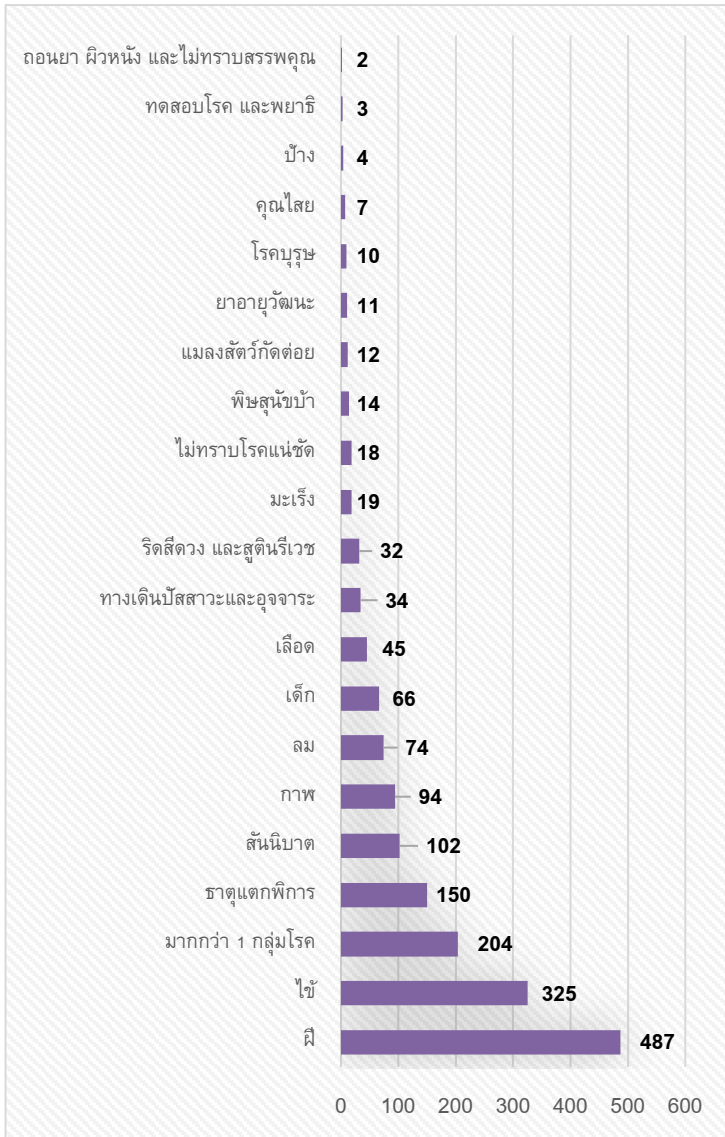
อันดับ	น้ำกระสายยา	จำนวนที่พบ (ครั้ง)
1.	น้ำ (น้ำ 558 น้ำร้อน 92 น้ำเปล่า 3 น้ำอุ่น 4 น้ำเย็น 1 น้ำต้ม 1)	659
2.	สุรา	329
3.	น้ำมะนาว	79
4.	น้ำผึ้ง (น้ำผึ้ง 57 น้ำผึ้งรวง 5)	62
5.	น้ำจั้น	30
6.	น้ำขิงและน้ำอ้อยแดง พบชนิดละ	29
7.	น้ำดอกไม้	28
8.	น้ำมะจั่ว (น้ำมะจั่ว 21 น้ำส้มมะจั่ว 4)	25
9.	น้ำปูนใส	23
10.	น้ำส้มซ่า	22

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เภสัชวัตถุที่พบเป็นลำดับต้น ๆ เช่น พืชวัตถุ คือ ขิง สัตว์วัตถุ คือ งูเห่า (พบการใช้ส่วนของดีจำนวนมาก) ธาตุวัตถุ คือ เกลือ น้ำกระสายยา คือ น้ำ เภสัชวัตถุเหล่านี้น่าจะมีสรรพคุณสำคัญในการรักษาโรคต่าง ๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับผลการวิจัยในหัวข้อสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ ที่พบตำรับยาที่ใช้รักษาโรคกลุ่มฝีและไข้ ดังนั้น เภสัชวัตถุที่กล่าวมาแล้วนั้นอาจจะมีสรรพคุณในการรักษาโรคกลุ่มฝีและไข้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรพัฒนาต่อยอดทางการแพทย์แผนไทยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

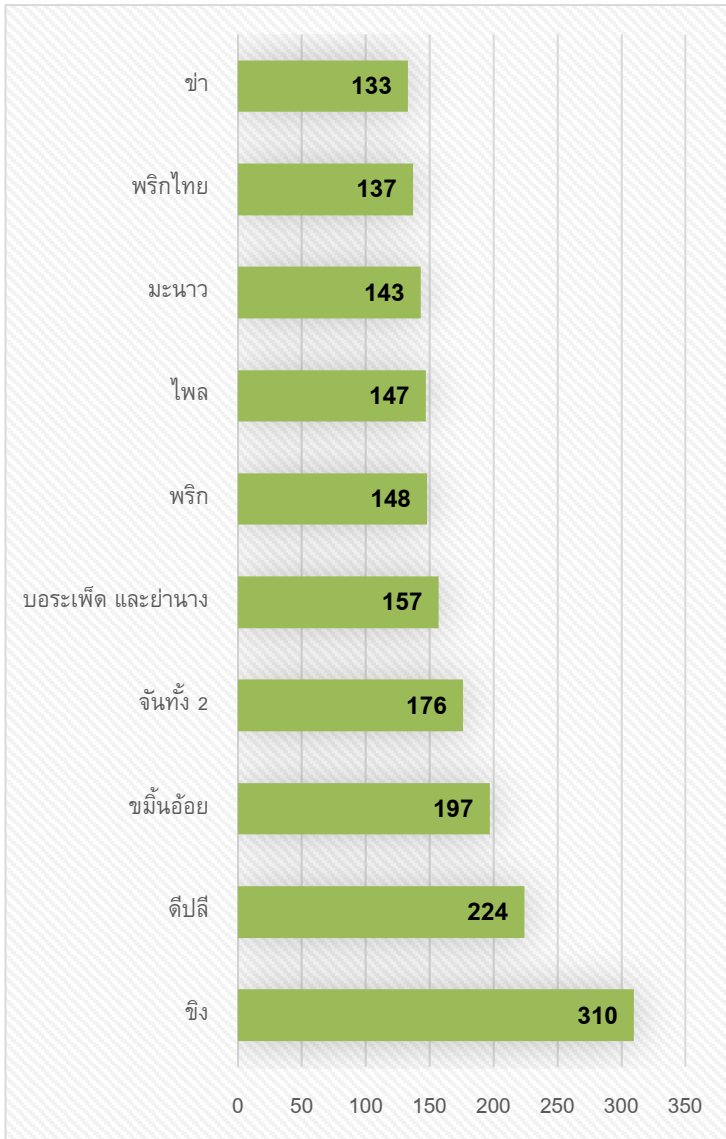
การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะและความถี่ของโรคจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ฉบับ พบตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวน 1,752 ตำรับ สามารถจำแนกสารัตถะตามสรรพคุณที่พบได้จำนวน 25 ประเภท โดยพบตำรับยารักษาภูมิโรคผิวหนังมากที่สุด จำนวน 487 ตำรับ ด้านเภสัชวัตถุ พบพืชวัตถุจำนวน 872 ชนิด โดยพบการใช้ขิงมากที่สุด จำนวน 310 ครั้ง พบสัตว์วัตถุจำนวน 115 ชนิด โดยพบการใช้งูเห่ามากที่สุดจำนวน 101 ครั้ง พบธาตุวัตถุจำนวน 59 ชนิด โดยพบการใช้เกลือมากที่สุดจำนวน 113 ครั้ง พบน้ำกระสายยาจำนวน 191 ชนิด โดยพบการใช้น้ำมันมากที่สุดจำนวน 659 ครั้ง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

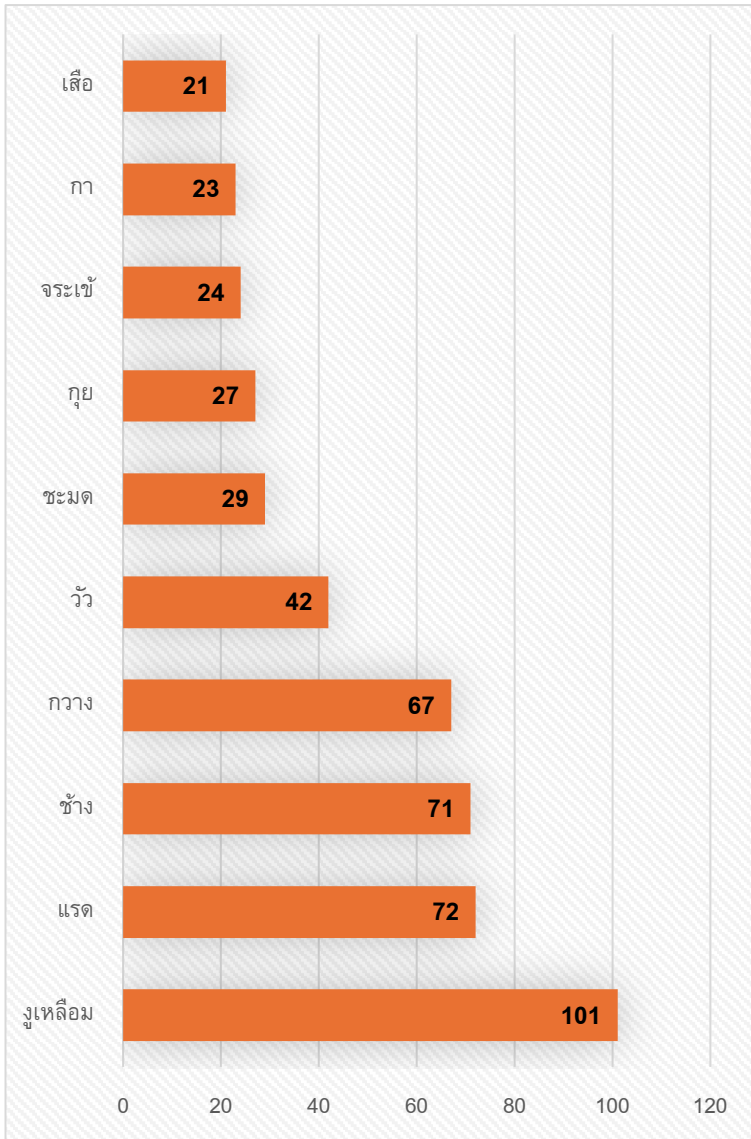
แผนภูมิที่ 1 ตำรับยาประเภทต่าง ๆ ในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

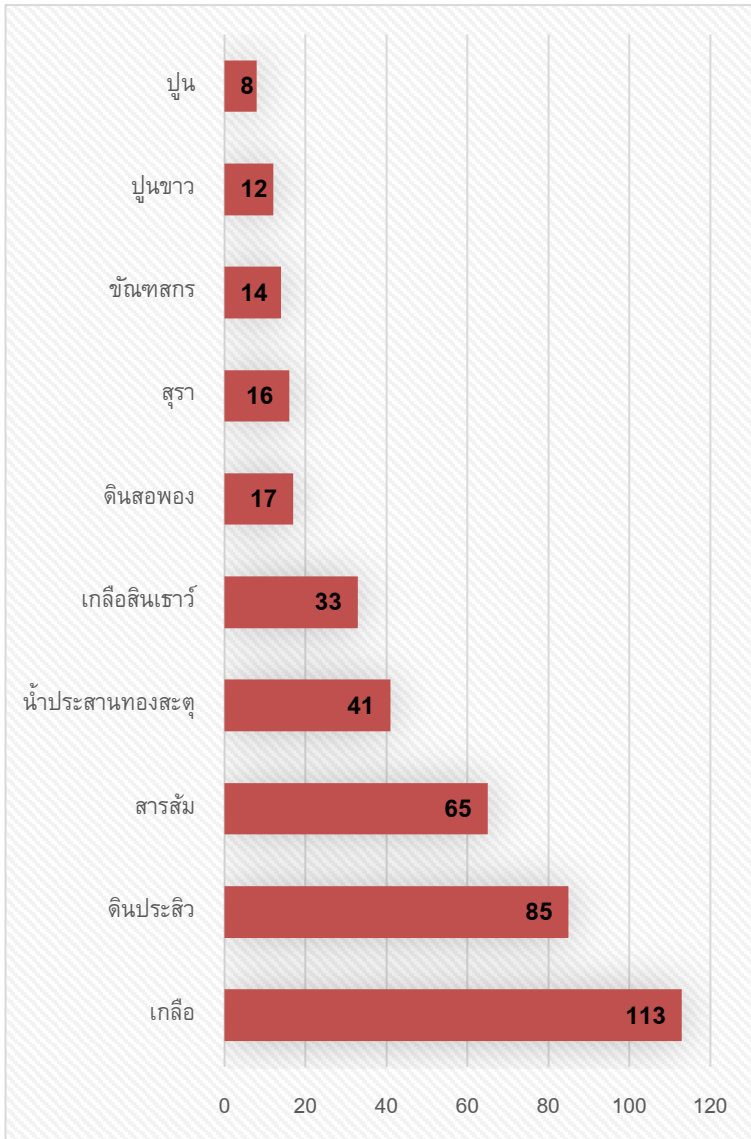
แผนภูมิที่ 2 ความถี่ของพืชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

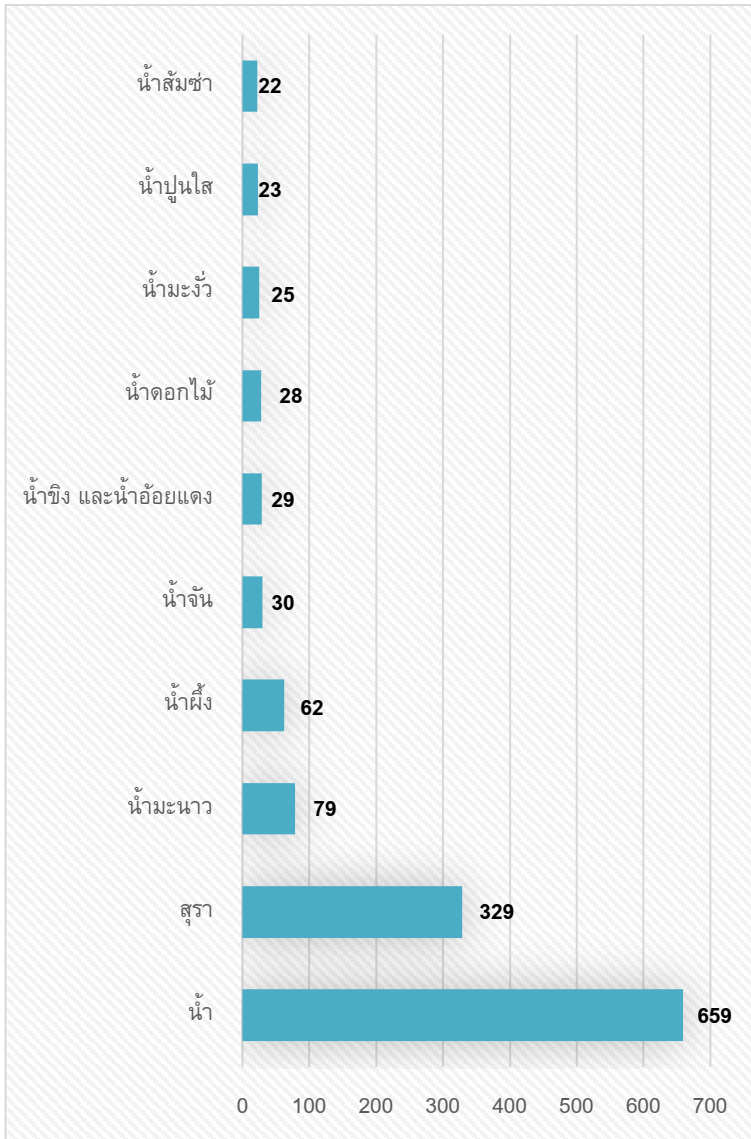
แผนภูมิที่ 3 ความถี่ของสัตว์วัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

แผนภูมิที่ 4 ความถี่ของธาตุวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)

แผนภูมิที่ 5 ความถี่ของกระสายยาในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก ทำให้เห็นถึงความนิยมในการใช้เภสัชวัตถุหลากหลายชนิดของชาววัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก ในการรักษาโรคต่าง ๆ ถึง 25 ประเภท ดังปรากฏในผลการวิจัยแล้วนั้น การวิจัยครั้งนี้จะเป็นฐานข้อมูลสำคัญทางการแพทย์แผนไทยที่ได้จากการศึกษาจากเอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ฉบับ จากการทบทวนวรรณกรรมและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาดำรายาแพทย์แผนไทย เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ดังนั้น ผู้ศึกษาได้นำผลการวิจัยครั้งนี้มาเปรียบเทียบกับงานวิจัยยุคก่อนหน้า โดยผลการวิจัยตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก พบตำรับยาใช้รักษาโรคผิวหนังมากที่สุด ด้านพืชวัตถุพบการใช้ขิงมากที่สุด ด้านสัตว์วัตถุพบการใช้งูเหลือมมากที่สุด (กระดูก 27 ตี 67 น้ำมัน 7) ด้านธาตุวัตถุพบการใช้เกลือมากที่สุด และด้านน้ำกระสายยาพบการใช้น้ำมากที่สุด สามารถแสดงการอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ด้านสารัตถะของตำรับยาในการรักษาโรค

ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ พบการใช้รักษาโรคกลุ่มผิวหนังมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษาตำรายาวัตสันติกาวาส อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ช.0239 และงานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน (2567) ศึกษาเฉพาะตำรับยาพอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของ

จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 87 ฉบับ ความสอดคล้องกับผลการวิจัยยุคก่อนหน้านี้ ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่า โรคฝีน่าจะเป็นโรคที่พบมากของชาวพิษณุโลกในอดีต โดยปกติโรคฝี (Abscess) เป็นการอักเสบของเนื้อเยื่อและเกิดการติดเชื้อ ซึ่งเชื้อโรคนั้นจะเจริญเติบโตได้ดีในอากาศค่อนข้างร้อน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของจังหวัดพิษณุโลกที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยต่อปีค่อนข้างสูง คือ 28-33.50 องศาเซลเซียส (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2566) ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่า พิษตระกูลชิงน่าจะมีสรรพคุณสำคัญในการรักษาโรคฝี โดยข้อมูลส่วนนี้ผู้ศึกษาจะอภิปรายผลการวิจัยในส่วนที่กล่าวถึงต่อไป

2. ด้านความถี่ของเภสัชวัตถุ

ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ พบการใช้พืชวัตถุชิงมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษาตำรายาวัตสันติกาวาส อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0239 งานวิจัยของพอฤทัย ปัญญาจักร และคณะ (2564) ศึกษาสารัตถะในตำรายาวัตสะพานหิน อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0274 งานวิจัยของกานต์พิชชา แข่งขัน และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัตพรมพิราม ตำบลพรมพิราม อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0259 งานวิจัยของขจีพรรณ ศรีฟอง และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัตพรมพิราม ตำบลพรมพิราม อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0300 งานวิจัยของปาลิตา ทองเพล และคณะ (2565) ศึกษาตำรายาวัตจุนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0277 งานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน (2567ค) ศึกษาตำรายาวัตทানা (6) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0267 และงานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน (2567ก) ศึกษาสารัตถะจากตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 87 ฉบับ

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชาวพิษณุโลกในอดีตนิยมใช้ชิงเป็นส่วนประกอบในการปรุงยา ตำรายาโบราณว่า ชิงมีรสหวาน เผ็ด ร้อน มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้จุกเสียด

แก้เสมหะ บำรุงธาตุ มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนองหรือการอักเสบ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544, น. 273-274) อีกทั้งงานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน (2567ก, น. 257-258) ได้สรุปไว้ว่า เหตุที่ชาวพิษณุโลกในอดีตนิยมใช้ขิงในการรักษาโรค เนื่องจากขิงนั้นเจริญเติบโตได้ดีในดินร่วน ดินทราย หรือดินตะกอนแม่น้ำ ซึ่งตรงกับ ธรณีวิทยาของจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นดินตะกอนแม่น้ำ ระบายน้ำได้ดี ดังนั้น ในอดีตชาวพิษณุโลกจึงนิยมใช้ขิงในการรักษาโรค ผลการวิจัยจากการศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำรายา แพทย์แผนไทยวัดคลองแค ในเรื่องพืชวัตถุจึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยยุคก่อนหน้า อย่างชัดเจน

ขิง (*Zingiber officinale* Roscoe) เป็นพืชวัตถุสำคัญที่ชาวพิษณุโลกในอดีต นิยมนำมาใช้ในการรักษาโรค ดังผลการวิจัยและความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับตำรายาโบราณเขตจังหวัดพิษณุโลก ผู้ศึกษาได้ค้นหางานวิจัยเกี่ยวกับสรรพคุณของขิงในทางวิทยาศาสตร์พบว่า ขิงถือเป็นพืชวัตถุที่มีสรรพคุณสำคัญในการรักษาโรคโดยเฉพาะมีฤทธิ์ต้านอาการอักเสบ และต้านสารอนุมูลอิสระ สารสำคัญที่ทำให้เกิดโรคมะเร็ง ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของเหมา และคณะ (Mao et al., 2019) งานวิจัยของหะเนียดกา และคณะ (Haniadka et al., 2013) งานวิจัยของอาลี และคณะ (Ali et al., 2008) งานวิจัยของปากาโน และคณะ (Pagano et al., 2021) งานวิจัยของซิมซัค และคณะ (Szymczak et al., 2024) งานวิจัยของบอลเลสเตอร์ และคณะ (Ballester et al., 2022) งานวิจัยของโมห์ด ซาฮาร์ดี และแม็กโพล (Mohd Sahardi & Makpol, 2019) งานวิจัยของอาร์คุสะ และคณะ (Arcusa et al., 2022) งานวิจัยของฟาน และคณะ (Van et al., 2023) และงานวิจัยของมาทาคชีโอเน และคณะ (Matacchione et al., 2023) เป็นต้น ผลการวิจัยที่พบพืชวัตถุขิงเป็นอันดับ 1 นั้น ถือเป็นลักษณะเด่นสำคัญของตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก จากการค้นหาผลการวิจัยเกี่ยวกับตำรายาภูมิภาคอื่น ๆ ไม่พบว่าขิงเป็นพืชวัตถุที่พบอันดับ 1 บ่อยครั้งเท่ากับผลการวิจัยเกี่ยวกับพืชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้น การใช้ขิงในการรักษาโรคนั้นจึงน่าจะมีความสำคัญทางสรรพคุณต่อการรักษาโรคกลุ่มฝีและไข้ เนื่องจากใน

จึงพบสารต้านอนุมูลอิสระในปริมาณสูง ดังนั้น ควรนำข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ คือ ซึ่งซึ่งเป็นข้อมูลและหลักฐานการวิจัยศึกษาเอกสารโบราณจังหวัดพิษณุโลก ไปพัฒนาต่อยอดทางการแพทย์แผนไทยต่อไปจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

ด้านสัตว์วัตถุ ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ พบการใช้สัตว์วัตถุจากงูเหลือมมากที่สุด โดยแบ่งออกเป็นการใช้ส่วนของกระดูก 27 ครั้ง ส่วนของดี 67 ครั้ง และน้ำมัน 7 ครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษาตำรายาวัตสันติกาวาส อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0239 งานวิจัยของนันทรัตน์ ยอดกระโหม และคณะ (2564) ศึกษาตำรายาวัตรับพวงเหนืออำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0235 งานวิจัยของกานต์พิชชา แข่งขัน และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัตรพรมพิราม ตำบลพรมพิราม อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0259 และงานวิจัยของภัครพล แสงเงิน (2567ค) ศึกษาตำรายาวัตรานา (6) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0267 **งูเหลือม** (*Python reticulatus* (Schneider)) ถือเป็นสัตว์ที่มีสรรพคุณทางยาไทยหลายอย่าง เช่น ส่วนของดี (gall blader) มีรสขม ใช้บดปรุงเป็นกระสายยา ทำให้ยาออกฤทธิ์ได้ไวยิ่งขึ้น ส่วนของกระดูก มีรสเย็น เมา เบื่อ มีสรรพคุณดับพิษกาฬ แก้เมื่อย ส่วนของน้ำมัน มีรสร้อนใช้ทาแก้เคล็ด ขัด ยอก แผลง และเอ็นหย่อน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544, น. 304-307)

ด้านธาตุวัตถุ ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ พบการใช้ธาตุวัตถุจากเกลือมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษาตำรายาวัตสันติกาวาส อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0239 งานวิจัยของชจิพรรณ ศรีฟอง และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัตรพรมพิราม ตำบลพรมพิราม อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0300 **เกลือ** (salt) หรือเกลือสมุทร มีประโยชน์มากมาย ใช้ในการถนอมอาหาร ตำรายาโบราณว่า เกลือสมุทรมีรสเค็ม บำรุงธาตุทั้ง 4 แก้น้ำดีพิการ แก้โรคท้องมาน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544, น. 222)

ด้านน้ำกระสายยา ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแคฯ พบการใช้ น้ำกระสายยาจากน้ำมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของกานต์พิชชา แข่งขัน และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัดพรหมพิราม ตำบลดพรหมพิราม อำเภอดพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0259 งานวิจัยของชจีพรรณ ศรีฟอง และคณะ (2566) ศึกษาตำรายาวัดพรหมพิราม ตำบลดพรหมพิราม อำเภอดพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0300 งานวิจัยของปาลิตา ทองเพล และคณะ (2565) ศึกษาวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาวัดจุนาง ตำบลดท่าทอง อำเภอดเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0277 และงานวิจัยของภักพรพล แสงเงิน (2567ค) ศึกษาตำรายาวัดท่านา (6) ตำบลดไผ่ล้อม อำเภอดบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0267 **น้ำ (water)** ที่นิยมใช้เป็นกระสายยามักเป็นน้ำร้อนหรือน้ำท่า **น้ำร้อน** คือน้ำที่สะอาดต้มให้เดือดแล้วกลด นำมาใช้ขณะที่ยังร้อน ทำใหยาเม็ด ยาลูกกลอน ยาแท่ง ละลายได้ง่าย ทำให้กินยาได้สะดวก (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544, น. 165) ส่วนน้ำท่า เป็นน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ ได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำห้วย ลำธาร แม่น้ำ ลำคลอง หากมีตะกอนมักใช้สารส้มแกว่งทิ้งไว้ แล้วรินส่วนที่ใสมาใช้เป็นกระสายยา (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544, น. 151)

ดังนั้น หากมีการนำผลการวิจัยไปพัฒนาทางการแพทย์แผนไทยต่อไป เช่น การสนับสนุนให้ปลูกชิงในพื้นที่ชุมชนวัดคลองแค อำเภอดพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานจากผลการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งยังเป็น การฟื้นฟูองค์ความรู้ดั้งเดิมในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่นอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

หากศึกษาเฉพาะตำรายารักษาเฉพาะกลุ่มโรค เช่น ตำรายารักษากลุ่มฝีกับความถี่ของเภสัชวัตถุของตำรายากลุ่มฝี จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางการแพทย์แผนไทยมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและราชบัณฑิตยสถาน. (2553).

พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กรมอุตุนิยมวิทยา. (2566). *ภูมิอากาศจังหวัดพิษณุโลก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา.

กรวิชัย บุญจันทร์ (ปริวรรต). (2567). *ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดคลองแค* [เอกสารต้นฉบับ]. (วค.ข.1.). วัดคลองแค, ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กานต์ธีรา จางตระกูล, กุลศรณี เวชกุล, อาภาภัทร ธนะบุญ, และภัครพล แสงเงิน.

(2563). วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดท่านา ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ใน *รายงานประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พิพิธวิจัย วิจิตรวิทยา ภาษาไทย ประจำปีการศึกษา 2562” สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก* (น. 167-179). พิษณุโลก: สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

กานต์พิชชา แข่งขัน, นิตยา วงศ์รักษ์, อัญชลีพร เพ็ชรน้อย, และภัครพล แสงเงิน.

(2566). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทย วัดพรหมพิราม ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. *ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย*, 9(1), 72-104.

เกศินี แก้วนิล, นิลิต เมฆแจ้, เพ็ญพิชชา พรหมแดง, และภัครพล แสงเงิน. (2563).

วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดสระไม้แดง ตำบลอรัญญิก อำเภอเมืองพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. *ศิลป์พิบูล*, 2(2), 1-15.

ขจีพรรณ ศรีฟอง, ญัฐกานต์ นาคพรหม, สุกัญญา พาชื่นใจ, ภิรมพร รอดยิ้ม, และภัครพล

แสงเงิน. (2566). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์

แผนไทยวัดกับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัด

พิษณุโลก. *อักษรพิบูล*, 4(1), 47-62.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542ก). พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์. ใน

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรม

ของชาติ (น. 317-350). กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542ข). พระคัมภีร์ปฐมจินดา.

ใน *แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทาง*

วรรณกรรมของชาติ (น. 89-310). กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ.

ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, และวิเชียร จีรวงส์. (2544). *คำอธิบายตำราพระ*

โอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชา 5 ธันวาคม

2542 (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา.

ชลิตา สอนจันทร์, ศิริวรรณ เพ็ชรมณี, อัจฉราภรณ์ ใจแก้ว, และภัครพล แสงเงิน.

(2564). สารัตถะในตำรายาวัตสันติกาवास อำเภอพรหมพิราม จังหวัด

พิษณุโลก. ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่*

10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564 (น. 4020-4034).

พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

ณมน ปุષปาพันธ์ และวิทยา บุษบงศ์. (2565). กัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้. *Asian*

Journal of Traditional and Innovative Arts and Textiles, 1(2), 31-60.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. (2561). การใช้ครามในตำรายาโบราณ. *การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*, 16(2), 284-300.

ณัฐมล พรหมรอด, นิตยา ทองย้อย, ภัชรีย์ญา อ่วมอัมพิช, ธนศักดิ์ จันทร์สถไส, และภัครพล แสงเงิน. (2564). รูปแบบการเขียนชื่อพืชวัตถุในตำรายาวัตไพรสุพรรณ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลกสงคราม เลขที่ พส.ช.0264. *อักษราพิบูล*, 2(2), 57-82.

ทิพย์วารี สงนอก. (2564). ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน. ใน *รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ราชภัฏวชิร ครั้งที่ 4 วันที่ 7 มกราคม 2564* (น.759-767). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

นันทรัตน์ ยอดกระโทม, สาวิตรี แก้วเกตุ, และภัครพล แสงเงิน. (2564). สารัตถะในตำรายาวัตรกับพวงเหนือ อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจั ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564* (น. 4035-4048). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

นิจศิริ เรืองรังษี, ชนิตา พลานุเวช, พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ, และสุชาญ ชูสุวรรณ. (2553). *ตำรายาในศิลาจารึกวัดโพธิ์: สังคายนารวบรวมและอธิบายความหมาย*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.

ปาไลตา ทองเพล, พรนภา ต้นกายา, สรัญรัตน์ ทอดเสียง, สมลทรา พันเวอร์, และภัครพล แสงเงิน. (2565). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก. *ภาษาและวรรณคดีไทย*, 39(2), 85-132.

พรรณเพ็ญ เครือไทย (บ.ก.). (2554). *การจัดการความรู้ตำรายาพื้นบ้านล้านนา:*

กรณีศึกษากลุ่มโรคมะเร็งหรือบ่เฮ้ง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พอฤทัย ปัญญาจักร, มณฑาทิพย์ บุญแก้ว, และภัครพล แสงเงิน. (2564). สารัตถะใน ตำรายาวิดสะพานหิน อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564* (น. 3645-3657). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

ภัครพล แสงเงิน. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบตำรับยาในตำรายาวิดใหม่พรมพิราม จังหวัดพิษณุโลกกับตำรับยาในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง. *ไทยคดีศึกษา*, 18(2), 169-218.

ภัครพล แสงเงิน. (2567ก). *ตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาด้านฉบับตัวเขียนและสารัตถะ (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย และภาษาตะวันออก).* มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

ภัครพล แสงเงิน. (2567ข). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ตำรับยาพอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก.* พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ภัครพล แสงเงิน. (2567ค). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดท่านา (6) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0267.* พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ภัครพล แสงเงิน. (2567ง). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ตำรับยาอายุวัฒนะจากตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก.* พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ภัครพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์. (2565). ตำรับยากวาดคอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของอำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. *ไทยคดีศึกษา*, 18(1), 29-60.

ภรดี มหาพันธ์. (2533). *การศึกษาและรวบรวมตำรายาพื้นบ้านชลบุรี*. กรุงเทพฯ:

กองวิจัยและวางแผน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

มณีสร วังศิริ, มนูญชา วันเย็น, วรณภาพร โสภขานา, และภัทรพล แสงเงิน. (2562).

วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดนครชุม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัด

พิจิตร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ*

ระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 8 วันที่ 24-25 มกราคม 2562 (น. 2134-2142).

พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

ลัดดาวัลย์ คุปปัญญามาตย์ (บ.ก.). (2547). *ตำราเภสัชกรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิม.

วรดี วาริผล. (2564). *ภูมิปัญญาสมุนไพรอีสาน: กรณีศึกษาซื้อสมุนไพรและสารัตถะใน*

ตำรายาอีสานของตำบล ศรีมะพริก (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาจารึก

ภาษาไทยและภาษาตะวันออก). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

วัดคลองแค. (2553). *หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพ่อเลื่อม อริยวิโส*

(อ๋าข่า) วัดคลองแค ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

วันอาทิตย์ที่ 23 พฤศจิกายน 2553. พิษณุโลก: วัดคลองแค ตำบลท่าช้าง

อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

สิริขวัญ สุทธิสน, ธนากร จิวสุวรรณ, วีรพล จำปาทอง, และภัทรพล แสงเงิน. (2562).

วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดสุนทรประดิษฐ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ

จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุม*

วิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 8 วันที่ 24-25 มกราคม 2562 (น. 2147-

2161). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

อุษา กลิ่นหอม และสุกัญญา นาคะวงศ์. (2554). *การสังคายนาตำรายาพื้นบ้านอีสานที่*

บ้านทึกลงบนใบลาน. การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 9(1), 20-26.

ภาษาต่างประเทศ

- Ali, B. H., Blunden, G., Tanira, M. O., & Nemmar, A. (2008). Some phytochemical, pharmacological and toxicological properties of ginger (*Zingiber officinale Roscoe*): A review of recent research. *Food Chem Toxicol*, 46(2), 409-420.
- Arcusa, R., Villaño, D., Marhuenda, J., Cano, M., Cerdà, B., & Zafrilla, P. (2022). Potential role of ginger (*Zingiber officinale Roscoe*) in the prevention of neurodegenerative diseases. *Front Nutr*, 9, 809621. <https://doi.org/10.3389/fnut.2022.809621>
- Ballester, P., Cerdà, B., Arcusa, R., Marhuenda, J., Yamedjeu, K., & Zafrilla, P. (2022). Effect of ginger on inflammatory diseases. *Molecules*, 27(21). <https://doi.org/10.3390/molecules27217223>
- Haniadka, R., Saldanha, E., Sunita, V., Palatty, P. L., Fayad, R., & Baliga, M. S. (2013). A review of the gastroprotective effects of ginger (*Zingiber officinale Roscoe*). *Food Funct*, 4(6), 845-855.
- Mao, Q. Q., Xu, X. Y., Cao, S. Y., Gan, R. Y., Corke, H., Beta, T., & Li, H. B. (2019). Bioactive compounds and bioactivities of ginger (*Zingiber officinale Roscoe*). *Foods*, 8(6). <https://doi.org/10.3390/foods8060185>
- Matacchione, G., Borgonetti, V., Ramini, D., Silvestrini, A., Ojetti, M., Galeotti, N., & Olivieri, F. (2023). *Zingiber officinale Roscoe* rhizome extract exerts senomorphic and anti-inflammatory activities on human endothelial cells. *Biology (Basel)*, 12(3). <https://doi.org/10.3390/biology12030438>

- Mohd Sahardi, N. F. N., & Makpol, S. (2019). Ginger (*Zingiber officinale Roscoe*) in the prevention of ageing and degenerative diseases: Review of current evidence. *Evid Based Complement Alternat Med*, 2019, 5054395. <https://doi.org/10.1155/2019/5054395>
- Pagano, E., Souto, E. B., Durazzo, A., Sharifi-Rad, J., Lucarini, M., Souto, S. B., Salehi, B., Zam, W., Montanaro, V., Lucariello, G., Izzo, A. A., Santini, A., & Romano, B. (2021). Ginger (*Zingiber officinale Roscoe*) as a nutraceutical: Focus on the metabolic, analgesic, and antiinflammatory effects. *Phytother Res*, 35(5), 2403-2417.
- Szymczak, J., Grygiel-Górniak, B., & Cielecka-Piontek, J. (2024). *Zingiber officinale Roscoe*: The antiarthritic potential of a popular spice-preclinical and clinical evidence. *Nutrients*, 16(5). <https://doi.org/10.3390/nu16050741>
- Van, B., Abdalla, A. N., Algarni, A. S., Khalid, A., Zengin, G., Aumeeruddy, M. Z., & Mahomoodally, M. F. (2023). *Zingiber officinale Roscoe* (Ginger) and its bioactive compounds in diabetes: A systematic review of clinical studies and insight of mechanism of action. *Curr Med Chem*. <https://doi.org/10.2174/0929867330666230524122318>